Izabela Wielewska

Uniwersytet Technologiczno-Przyrodniczy w Bydgoszczy

WYBRANE PROBLEMY OCHRONY ŚRODOWISKA NA OBSZARACH WIEJSKICH POWIATU CHOJNICKIEGO

THE SELECTED ISSUES OF ENVIRONMENTAL PROTECTION IN RURAL AREAS OF CHOJNICE DISTRICT

Słowa kluczowe: obszary wiejskie, ochrona środowiska, program ochrony środowiska, infrastruktura ochrony środowiska

Key words: rural areas, environment protection, environment protection program, environmental protection infrastructure

Abstrakt. Podjęto próbę określenia zakresu, w jakim Starostwo Powiatowe w Chojnicach opracowuje i wdraża wybrane przedsięwzięcia z ochrony środowiska na obszarach wiejskich powiatu. W Polsce większość powiatów koncentruje uwagę na rozwiązywaniu problemów związanych z ochroną środowiska przyrodniczego, które zostały wymuszone prawem lub względami gospodarczymi i społecznymi. Samorządy terytorialne winny koncentrować swoją uwagę na zarządzaniu sprawami ochrony środowiska, podejmowaniu określonych indywidualnych przedsięwzięć ochronnych oraz na opracowaniu i konsekwentnym wdrażaniu programów działania na rzecz ochrony środowiska. W powiecie chojnickim sporządzany jest w tym celu „Program ochrony środowiska". Stanowi on element realizowania polityki ekologicznej państwa, który wynika z art. 17 Ustawy z dnia 27 kwietnia 2001 r. *Prawo ochrony środowiska*. Oprócz tego opracowana została „Strategia ekorozwoju powiatu chojnickiego".

Wstęp

Administrowanie ochroną środowiska przez samorządy lokalne polega na zajmowaniu się problemami ochrony przyrody, gospodarką odpadami, ochroną przed zanieczyszczeniem powietrza atmosferycznego oraz ochroną wód i gleb. Lokalny rozwój jest procesem, dzięki któremu samorząd terytorialny podnosi jakość życia swoich mieszkańców. Jednym z czynników mających wpływ na jakość życia społeczności jest właściwie prowadzona polityka w zakresie ochrony środowiska. Ogromną rolę w tej kwestii pełnią stosowne programy i strategie.

Programy ochrony środowiska powinny obejmować zarówno zadania własne (finansowane w całości lub częściowo ze środków, które są w dyspozycji danej jednostki terytorialnej), jak i zadania koordynowane (takie, które finansowane są ze środków przedsiębiorstw oraz także ze środków zewnętrznych, które są do dyspozycji organów i instytucji szczebla wojewódzkiego i centralnego) [Smoczyńska 2007]. W opracowaniu odniesiono się do istnienia planów i strategii ekorozwoju powiatu chojnickiego oraz ich znajomości przez sołtysów, jako reprezentantów społeczności wiejskiej, badanego terenu.

Celem badań było przedstawienie zakresu, w jakim jednostka samorządu terytorialnego (powiat chojnicki), dysponuje nie tylko polityką, ale także strategią oraz programami rozwojowymi w zakresie ochrony środowiska.

Materiał i metodyka badań

Analiza dotyczyła obszarów wiejskich. Badania przeprowadzono w marcu 2012 r. na terenie powiatu chojnickiego położonego w województwie pomorskim. W badaniu wykorzystano metodę sondażu diagnostycznego i technikę ankiety. Kwestionariusz ankiety skierowano do 57 sołtysów jako reprezentantów społeczności wiejskiej badanego terenu. Informację zwrotną otrzymano od 50 podmiotów. Planowanie strategiczne stanowi systematyczne i regularne działania, w trakcie których samorząd nie tylko przewiduje, ale i planuje przyszłość, uściśla właściwe szczeble realizacji i wykonalne środki osiągnięcia założonych celów [Kania 2000]. Programy rozwoju i strategie:

– pomagają samorządom sformułować zbieżne, akceptowane cele i kierować rozwojem w taki sposób, by je osiągnąć;

– przedstawiają władzy samorządowej cele i zadania rozwoju, plany do zrealizowania oraz zasoby, niezbędne do ich osiągnięcia;
– muszą obejmować realistyczną ocenę uwarunkowań zewnętrznych i wewnętrznych środowiska lokalnego.

Koncentracja uwagi władz samorządowych nie może być skupiona na jednostkowych problemach bezpośredniej ochrony środowiska, np. budowie oczyszczalni ścieków, wysypiska śmieci, zadrzewieniach, gdyż wówczas może być w dłuższej perspektywie czasu mało efektywna, a nawet w konsekwencji może doprowadzić do spowolnienia rozwoju gminy [Poskrobko 2004]. Z tego względu tak istotne jest kreowanie programów ochrony środowiska i strategii rozwoju przyrodniczego. W przypadku powiatu chojnickiego w sferze przyrodniczej rozwoju za nadrzędny cel ustalono: *wysoką jakość światowego dziedzictwa przyrodniczego jako bazę rozwoju obecnych i przyszłych pokoleń* [Strategia ekorozwoju… 2002]. W badanym powiecie za główne kierunki działania w aspekcie rozwoju sfery przyrodniczej przyjęto [Strategia ekorozwoju… 2002, Program ochrony… 2007]:

– zachowanie i wzmocnienie struktur przyrodniczych i krajobrazowych (cele strategiczne: ochrona i zwiększenie bioróżnorodności) ochrona krajobrazów i łagodzenie skutków negatywnej dla krajobrazu zabudowy);
– dążenie do ograniczania obciążenia środowiska przyrodniczego wynikającego z działalności człowieka (cele strategiczne: ochrona atmosfery, wód powierzchniowych i podziemnych oraz gleby);
– zwiększenie ekologicznej świadomości społecznej (cel strategiczny: kształtowanie świadomości, zrozumienia i zainteresowania społeczeństwa wzajemnymi powiązaniami pomiędzy środowiskiem, ekonomiką oraz polityką).

Wyniki badań

Powiat chojnicki położony jest w południowej części województwa pomorskiego. Obejmuje 5 gmin: miejską Chojnice, wiejską Chojnice, wiejską Konarzyny oraz dwie gminy miejsko-wiejskie: Brusy i Czersk. Zestawienie ogólnej powierzchni powiatu z uwzględnieniem powierzchni obszarów wiejskich przedstawiono w tabeli 1.

Tabela 1. Zestawienie ogólnej powierzchni powiatu z uwzględnieniem powierzchni obszarów wiejskich
Table 1. The comparison of county total area including the share of rural areas

Gmina/*County*	**Powierzchnia gminy ogółem/ *County area total [ha]***	**Obszary wiejskie/ *Rural areas [ha]***
Miejska Chojnice/*Urban type*	2 104	-
Wiejska Chojnice/*Rural type*	45 821	45 821
Wiejska Konarzyny/*Rural type*	10 440	10 440
Miejsko-wiejska Brusy/*Mixed*	40 045	39 525
Miejsko-wiejska Czersk/*Mixed*	38 011	37 038
Ogółem powiat/*County total*	136 421	132 824

Źródło: opracowanie własne na podstawie Statystyczne vademecum… 2012
Source: own study based on Statystyczne vademecum… 2012

Powierzchnię powiatu chojnickiego, która wynosi 136 421 ha, stanowią w 37,4% użytki rolne, w 52,3% lasy, a 10,3% to pozostałe grunty. Obszary wiejskie stanowią 97,4% powiatu chojnickiego. Według stanu na 31 grudnia 2011 r. obszar powiatu zamieszkuje 93 847 mieszkańców [Statystyczne vademecum… 2012].

Planowanie w wymiarze strategicznym ma pomóc w usprawnianiu zarządzania obszarem, a jego produktem jest np. program ochrony środowiska. Strategia rozwoju danego obszaru w kontekście ochrony środowiska stanowi scenariusz przyszłości, do którego władze samorządowe dążą, a które obejmują określone procedury działania, niezbędne do dokonania zmian. Wiele z nich odnosi się do zmian w poziomie infrastruktury obszaru.

Stan korzystania z infrastruktury ochrony środowiska na obszarach wiejskich w powiecie chojnickim przedstawiono w odniesieniu do gminy miejskiej Chojnice (tab. 2). Poziom wyposażenia w infrastrukturę techniczną z zakresu ochrony środowiska oraz stopień korzystania z niej przez mieszkańców stanowi niezwykle istotny czynnik, który wpływa na kierunki oraz tempo procesów rozwoju społeczno-gospodarczego [Bański, Czapiewski 2009]. W powiecie chojnickim na obszarach wiejskich najwyższy stopień korzystania z sieci wodociągowej występuje w gminie wiejskiej Chojnice i wynosi 88%. Najniższy jest on w gminie miejsko-wiejskiej Czersk, w której odsetek korzystających wynosi 71%. W gminie miejsko-wiejskiej Brusy odsetek wynosi 78%, a w gminie wiejskiej Konarzyny 82%. Z danych tych wynika, że w odniesieniu do gminy miejskiej Chojnice (99% zwodociągowania) stopień korzystania z wodociągów na wsi pozostawia wiele do życzenia.

Znacznie gorzej przedstawia się stopień skanalizowania poszczególnych gmin. W mieście z kanalizacji korzysta 96% ludności. Na obszarach wiejskich najlepiej kształtuje się to w gminie Konarzyny, gdzie z kanalizacji korzystać może 63% mieszkańców. Najgorzej pod tym względem jest w gminie Czersk (43%).

Tabela 2. Stan korzystania z infrastruktury ochrony środowiska w powiecie chojnickim na dzień 31 grudnia 2010 r.
Table 2. The current users of the environment protecting infrastructure in Chojnice district (December 31, 2010)

Wyszczególnienie/ ***Specification***	**Gmina/*County***				
	Chojnice		**Konarzyny**	**Brusy**	**Czersk**
	miejska/ ***urban***	**wiejska/** ***rural***	**wiejska/** ***rural***	**miejsko-wiejska/** ***mixed***	**miejsko-wiejska/** ***mixed***
Ludność korzystająca z instalacji wodociągowej w gminie/*County population served by water pipeline [%]*	99	88	82	78	71
Ludność korzystająca z instalacji kanalizacyjnej w gminie/*County population using sewer system [%]*	96	61	63	58	43
Ludność korzystająca z instalacji gazowej w gminie/ *County population served by gas pipeline [%]*	73	3	0	0	22
Liczba oczyszczalni ścieków w gminie/ *Number of sewage treatment plants in a count*	2	2	2	1	2
Zmieszane odpady komunalne zebrane w ciągu roku/ *Annual collection of mixed urban waste [t]*	11 169,2	3 595, 8	396,5	1 751,6	3 147,9
Ludność obsługiwana przez oczyszczalnie ścieków/ *Population served by sewage plants [%]*	99,8	99,4	75,6	62,5	84,4
Ścieki wymagające oczyszczania/ *Sewage requiring treatment [dm^3]*	1627,0	602,0	103,0	188,0	358,0

Źródło: jak w tab. 1
Source: see tab. 1

Mieszkańcy powiatu chojnickiego poza miastem Chojnice mogą korzystać z instalacji gazowej jedynie w gminie wiejskiej Chojnice (3%) i gminie Czersk (2%).

Poza gminą miejską Chojnice najwięcej zmieszanych odpadów komunalnych zbiera się w ciągu roku w gminie wiejskiej Chojnice (3595,8 t) i gminie Czersk (3147,9 t).

Należy zaznaczyć, że w gminie Brusy funkcjonuje jedna oczyszczalnia ścieków, a w pozostałych badanych gminach po dwie. Największy odsetek ludności jest obsługiwany na terenach wiejskich w gminie wiejskiej Chojnice i stanowi 99,4% oraz w gminie Czersk (84,4%).

Badania sondażowe przeprowadzono za pomocą ankiety skierowanej do sołtysów jako reprezentantów społeczności wiejskiej badanego terenu. W badaniach wzięło udział 50 sołtysów. Większość z nich to mężczyźni. Stanowili oni 88% badanej populacji. Pozostałe 12% to kobiety. W przedziale wiekowym 31-40 lat mieściło się 25 badanych (50%). Kolejny przedział 41-50 lat skupiał 14 badanych (28%). W wieku 20-30 lat było 5 badanych (10%), a w wieku 51-60 lat 4 badanych (8%). Powyżej 60 lat miały 2 osoby badane, czyli 4%. Watro zauważyć, że najmłodszy badany miał 24 lata, a najstarszy 65 lat. Najwięcej badanych miało wykształcenie średnie – 78%. Z wykształceniem zasadniczym zawodowym było 16% ankietowanych, a z wyższym 12% badanych.

Respondentów zapytano, czy znają założenia programu ochrony środowiska oraz strategii ekorozwoju (tab. 3). Do bardzo dobrej znajomości założeń programu ochrony środowiska i strategii ekorozwoju powiatu chojnickiego przyznało się 8 badanych, czyli 16%, do dobrej – 44%, natomiast słabo założenia znało 28% ankietowanych sołtysów. Ukształtowanej opinii na ten temat nie miało 12% ankietowanych.

Realizację założeń programu ochrony środowiska oraz strategii ekorozwoju przez władze samorządowe jako bardzo dobrą określiło 42% badanych, a 26% jako dobrą, słabiej stopień ich realizacji widziało 16% ankietowanych.

Tabela 3. Znajomość założeń programu ochrony środowiska oraz strategii ekorozwoju w powiecie chojnickim
Table 3. Respondents' knowledge of the environmental protection principles program and the strategies of eco-development in Chojnice district

Stopień/ ***Knowledge level***	**Liczba odpowiedzi/** ***Number of answer***	**Udział/** ***Share [%]***
Znam bardzo dobrze/ *Know very well*	8	16,0
Znam dobrze/*Know well*	22	44,0
Znam słabo/*Know little*	14	28,0
Nie znam wcale znam słabo/*Don't know at all*	-	-
Trudno powiedzieć/ *Hard to say*	6	12,0
Ogółem/*Total*	50	100,0

Źródło: opracowanie własne
Source: own study

Tabela 4. Opinia badanych na temat realizacji założeń programu ochrony środowiska oraz strategii ekorozwoju przez władze samorządowe
Table 4. Respondents' opinions about the principles of environment protection program implementation and the strategies of eco-development by the local authorities

Wyszczególnienie/ ***Respondent's optionns***	**Liczba odpowiedzi/** ***Number of answer***	**Udział/** ***Share [%]***
Są bardzo dobrze realizowane/ *Very well realized*	21	42,0
Są dobrze realizowane/ *Well realized*	13	26,0
Są słabo realizowane/ *Realized poorly*	8	16,0
Nie są wcale realizowane/ *Not realized at all*	-	-
Trudno powiedzieć/ *Hard to say*	8	26,0
Ogółem/*Total*	50	100,0

Źródło: opracowanie własne
Source: own study

Zdaniem (32%) badanych władze samorządowe najlepiej radzą sobie z ochroną wód powierzchniowych i podziemnych. Władze powiatu w miarę możliwości eliminują źródła ich zanieczyszczeń. Następuje sukcesywne skanalizowanie miast mieszczących się w obrębie powiatu oraz większych miejscowości o zwartej zabudowie, a także następuje zwiększanie efektywności oczyszczalni ścieków.

Badani dostrzegają też działania i realizowanie inwestycji w zakresie ochrony gleb i wód podziemnych (28%). Działania te odnoszą się do właściwej gospodarki odpadami, ograniczania erozji gruntów oraz należytej gospodarki rolnej (płodozmian, odpowiednie nawożenie i minimalizacja stosowania środków ochrony roślin).

W zakresie składowania odpadów obecnie prowadzona jest inwestycja dotycząca rekultywacji 15 składowisk odpadów komunalnych zlokalizowanych na obszarze działania Zakładu Zagospodarowania Odpadów w Nowym Dworze [Rekultywacja 15 składników...2009]. Poza tym działania władz skupiają się na poszerzaniu usług gromadzenia i usuwania opadów.

Zdaniem badanych, w powiecie następuje zwiększenie ekologicznej świadomości społecznej. W wielu szkołach, także na terenach wiejskich, realizowane są programy ekologiczne. Zagadnienia ekologii poruszane są także na zebraniach wiejskich przez stosowne prelekcje i broszury.

Działania władz w zakresie ochrony powietrza atmosferycznego również znajdują odbicie w opinii badanych (12%). Przede wszystkim są to: niwelowanie zanieczyszczeń atmosfery powodowanych przez lokalne systemy grzewcze i wymiana na przyjazne środowisku źródła energii (gaz, biogaz, energia słoneczna).

10% ankietowanych przyznało, że w zakresie zachowania i wzmocnienia struktur przyrodniczych i krajobrazowych w dalszym ciągu postępuje ochrona w formie parków krajobrazowych, rezerwatów oraz parków narodowych i Rezerwatu Biosfery (tab. 5).

Z powyższych rozważań wynika, że władze samorządowe traktują ochronę środowiska jako znaczącą dziedzinę działań. Sporo czyni się w zakresie wzrostu poziomu wyposażenia w infrastrukturę techniczną z zakresu ochrony środowiska, co jest niezwykle istotnym czynnikiem, który wpływa na kierunki oraz na tempo procesów rozwoju społeczno-gospodarczego.

Tabela 5. Najlepiej realizowany cel strategiczny założeń w opinii badanych
Table 5. Respondents' selection of best strategic target implementation

Wyszczególnienie/ ***Specification***	**Liczba odpowiedzi/** ***Number of answer***	**Udział/** ***Share [%]***
Ochrona i zwiększenie bioróżnorodności/*Biodiversity protection and expansion*	2	4,0
Ochrona krajobrazów i łagodzenie skutków negatywnej dla krajobrazu zabudowy/ *Landscape protection and residential construction expansion alleviation*	3	6,0
Ochrona atmosfery/*Atmosphere protection*	6	12,0
Ochrona wód powierzchniowych i podziemnych/*Surface and underground water protection*	16	32,0
Ochrona gleby i wód podziemnych/*Soil protection*	14	28,0
Kształtowanie świadomości, zrozumienia i zainteresowania społeczeństwa wzajemnymi powiązaniami pomiędzy środowiskiem, ekonomiką oraz polityką/*Public education in understanding and interest in the interaction among environment, economy and policy*	9	18,0

Źródło: opracowanie własne
Source: own study

Podsumowanie

Władze samorządowe powiatu chojnickiego sporządziły plany strategiczne w zakresie ochrony przyrody na tym terenie. Są to „Program ochrony środowiska" oraz „Strategia Ekorozwoju Powiatu Chojnickiego".

1. Dokumenty: „Program ochrony środowiska" oraz „Strategia ekorozwoju powiatu chojnickiego" są znane sołtysom, czyli przedstawicielom społeczności wiejskich.
2. Zdaniem 42% badanych założenia tych dokumentów są bardzo dobrze realizowane, a w opinii 26% ich realizacja przebiega na dobrym poziomie.
3. W opinii sołtysów najwięcej inwestycji prowadzonych jest w zakresie kanalizowania miejscowości, usług gromadzenia, usuwania i składowania odpadów oraz niwelowania tzw. niskiej emisji. Duże znaczenie ma też odpowiednia gospodarka rolna.
4. Władze samorządowe prowadzą działania w zakresie wzrostu poziomu wyposażenia w infrastrukturę techniczną z zakresu ochrony środowiska. Czynnik ten jest niezwykle istotny, gdyż wpływa na kierunki oraz na tempo procesów rozwoju społeczno-gospodarczego. Stopień korzystania z wodociągów na obszarach wiejskich powiatu chojnickiego pozostawia wiele do życzenia. Wynosi on średnio 79,8%. Znaczenie gorzej przedstawia się stopień korzystania mieszkańców wsi z kanalizacji. Kształtuje się on średnio na poziomie 56,3%. Z kolei gazyfikacja występuje jedynie na obszarach 2 gmin i to w niewielkim zakresie.

Literatura

Bański J., Czapiewski K. 2009: Obszary o znaczącym endogenicznym potencjale rozwojowym. [W:] Analiza zróżnicowania i perspektywy rozwoju obszarów wiejskich w Polsce do 2015 r. (red. J. Bański). PTG i IGiPZ, Studia Obszarów Wiejskich, t. 16, Warszawa, 28.

Kania J. 2000: Planowanie strategiczne rozwoju lokalnego. *Problemy Integracji Rolnictwa*, 1, 47-48.

Poskrobko B. 2004: Zarządzanie środowiskiem. PWN, Warszawa, 367.

Program ochrony środowiska dla powiatu chojnickiego na lata 2007-2010 z perspektywą na lata 2011-2014. 2007: Gdynia-Chojnice.

Rekultywacja 15 składowisk odpadów komunalnych zlokalizowanych na obszarze działania Zakładu Zagospodarowania Odpadów w Nowym Dworze – Wniosek nr WND-RPPM.05.01.00-00-005/09, Chojnice 2009.

Smoczyńska M. 2007: Rozwój zrównoważony jako podstawa strategii rozwoju gminy. [W:] Ekonomiczne problemy ochrony środowiska i rozwoju zrównoważonego w XXI wieku (red. P. Jeżowski). SGH, Warszawa, 70-71.

Statystyczne Vademecum Samorządowca, Bank Danych Lokalnych, [www.stat.gov.pl/bdl], odczyt 29.03.2012.

Strategia Ekorozwoju Powiatu Chojnickiego. 2002: NFOŚ, Chojnice, 213-15.

Ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r. *Prawo ochrony środowiska* (tekst jednolity z 2008 r.). Dz.U. Nr 25, poz. 150 z późn. zm.).

Summary

Environmental improvement does not occur instantaneously. It requires multiphase actions, which begin with the perception of changes that must take place in the environment, and the increased responsibility of local authorities and communities for the environmental quality. The Chojnice District government has introduced the appropriate Environment Protection Program and A Strategy for the Eco-development.

The article focuses on the selected issues of environment protection in the District rural areas. First, strategic documents are presented on which serve as the basis of the local environment protection. Second, a survey was carried out amongst government representatives of rural counties in question. The survey concerned the implementation of the principles of A Strategy for the Eco-development of Chojnice District and Environment Protection Program. Results show that the local authorities manage well the issuing appropriate documents, but it is the level of the technical and environmental infrastructure that mostly affects the directions and pace of the processes of social and economic development.

Adres do korespondencji:

dr Izabela Wielewska
Uniwersytet Technologiczno-Przyrodniczy w Bydgoszczy
Katedra Ekonomiki i Doradztwa w Agrobiznesie
ul. Prof. S. Kaliskiego 7, bud. 3/1
85-796 Bydgoszcz
e-mail: izabel2000@wp.pl